

**POËZIE 20
WEEK 24**
VLAANDEREN & NEDERLAND

LESTIPS SECUNDAIR/ VOORTGEZET ONDERWIJS

Beste lezer,

In 2024 vieren we de twaalfde editie van Poëzieweek, het grootste poëziefest van Vlaanderen en Nederland. Van 25 tot 31 januari is er overal poëzie: in de boekhandel, bibliotheek en ook in de klas. Poëzieweek is een prachtige aanleiding om met gedichten in de klas aan de slag te gaan. Deze lestips geven hier concrete handvatten voor.

Het thema van deze Poëzieweek is 'thuis'. Dit thema staat dan ook centraal in deze lestipbundel. Poëzie kan volwassenen én jongeren verwelkomen en zich thuis doen voelen. Het kan de troost van een warme thuis bieden op moeilijke momenten. Samen schuilen we onder het dak van de poëzie.

Poëziecentrum zorgde voor een mooie selectie gedichten rond het thema, de redacteurs gingen ermee aan de slag. Je vindt in deze bundel vijf lestips bij één specifiek gedicht, waarvan eentje uit het Poëziegeschenk 2024 van Edward van de Vendel.

We hopen dat deze bundel jullie inspireert en op weg helpt naar boeiende en verrijkende lessen rond poëzie. En vergeet niet dat de bundel het hele jaar door bruikbaar is. Want poëzie, dat verrijkt elke les.

Veel leesplezier,
Iedereen Leest en Stichting Lezen

LESTIP 1

HEIMWEE

Ik dacht niet
dat ik mijn muren
zo zou missen

maar nu ik
in dit bed lig
dat niet ruikt
zoals het hoort

mis ik ze

vooral die twee
bij mijn bed.

Erik van Os
In: *Van hier naar hier*
(Plint, 1997)

OVER DE AUTEUR

Erik van Os (Berkel-Enschot, 1963) heeft veel bijzondere banen gehad: kleuterleider, poppenspeler, brugwachter en gezondheidsvoorlichter. Inmiddels is hij schrijver en zijn er van hem honderden (kinder-)boeken, liedjes en versjes verschenen. Veel van zijn boeken schrijft hij samen met zijn vrouw Elle van Lieshout. Eriks liedjes zijn o.a. te horen in Sesamstraat en De Boterhamshow. Zijn laatste dichtbundel *Applaus voor mijn vinger* werd bekroond met een Zilveren Griffel.

VOOR HET LEZEN

Zorg voor een groot blad (of meerdere grote bladen, als je een grote klas hebt) en verschillende kleuren stiften/kleurpotloden/wasco's. Schrijf het woord 'heimwee' in het midden van dit blad en laat de leerlingen vrij associëren. Waar denken ze aan als ze dit woord horen? Welke gevoelens roept dit bij hen op? Laat hen woorden opschrijven, maar moedig hen ook aan om bijvoorbeeld bepaalde kleuren te gebruiken die zij vinden passen bij het woord. Ze kunnen ook tekeningen maken. Misschien zijn er leerlingen in de klas die niet in België of Nederland geboren zijn, hen kan je vragen of ze dingen missen aan hun thuisland of familie. Bespreek de resultaten van deze brainstorm met de leerlingen. Je kan hier zoveel tijd aan spenderen als je zelf wil, hou het informeel en probeer alle leerlingen even aan het woord te laten.

NA HET LEZEN

Print het gedicht en verdeel de leerlingen in groepjes. Geef hen tijd om het te lezen en te bespreken in het groepje. Je kan hen begeleidende vragen geven om het gesprek een beetje te ondersteunen, maar je kan hen ook vrij laten, afhankelijk van hun voorkennis over poëzie. Waarover gaat het gedicht? Wat mist de auteur precies? Waarvoor kunnen de muren symbool staan? Waarom zijn er zoveel witregels en enjambementen in het gedicht? Eigenlijk bestaat het gedicht uit één zin, waarom zou de auteur hiervoor gekozen hebben denken ze? Bespreek het gedicht nadien klassikaal. Wat vinden ze van dit gedicht? Is het mooi/droevig/...? Zouden zij er zelf nog dingen aan toevoegen?

AAN DE SLAG

MAAK EEN PODCAST

Verdeel de leerlingen in groepjes en laat ze een podcast maken over 'heimwee'. Je kan het werkblad als leidraad en stappenplan gebruiken. Leerlingen kunnen de informatie van de eerste brainstorm gebruiken ter inspiratie of je kunt hen op het internet verder laten zoeken naar definities, persoonlijke verhalen, onderzoeken en artikelen die verband houden met heimwee.

Voor ze zelf starten aan hun podcast kan je samen naar stukjes van verschillende podcasts luisteren en analyseren. Hoe zit een podcast in elkaar, hoe wordt het opgebouwd, wordt er muziek gebruikt, hoe klinkt de intro en de outro, welke soort podcasts zijn er, welk spreekstijl wordt er gebruikt? Podcasts die een leuke opbouw hebben zijn bijvoorbeeld: Het Kwartier, Het uur van de waarheid, #weetikveel, 22 Minuten stomme vragen, De Voorleesclub, Doc, Parel Radio, NRC Vandaag, NOS Jeugdjournaal. Je kan deze allemaal gratis beluisteren via VRT Max, NPO radio of Spotify.

Dan laat je hen nadenken over welk soort podcast ze zelf zouden willen maken. Dit kan een monoloog zijn, een gesprek met medeleerlingen, interviews met familieleden of anderen met heimwee-ervaringen, of een combinatie van verschillende elementen. Stel als voorwaarde dat het gedicht, een deel ervan of een eigen geschreven gedicht over heimwee verwerkt wordt in de podcast.

Elk soort podcast heeft een andere voorbereiding. Bij een interview zal je bijvoorbeeld vragen nodig hebben, terwijl je bij een hoorspel een leuk verhaal klaar moeten hebben. Spoor de leerlingen ook aan om na te denken over welke muziek ze zouden willen gebruiken voor de intro, outro en tussenstukjes. Laat ze vooral zelf creatief te werk gaan en er een persoonlijk verhaal van maken. Een makkelijke app om te gebruiken is <https://podcasters.spotify.com/>. Leerlingen kunnen hiermee experimenteren en er helemaal hun eigen show van maken.

Nadien kan je de podcasts posten op de website van de school of je beluistert ze samen met de klas. Je kan er ook een soort van podcastwedstrijd van maken en de klas, verschillende klassen of alle leerlingen van de school laten stemmen op wat zij de leukste podcast vonden.

MEER?

Wil je meer poëzie lezen of gebruiken rondom dit thema?
Lees dan eens de volgende gedichten:

Ik was zo'n steentje in jouw schoen – Erik van Os (Divers, 2001)

“Thuiskomst” – Fetze Pijlman. In: *Mijn pen krast al even dwaas* (Van Goor, 1996)

“Hoe je weet dat je thuis bent” – Lucas Rijnveld. In: *Dichter (29)* (Plint, 2022)

“Als je zelf nergens woont” – Tim Gladdines. In: *Querido's poëziespektakel 3 – Wie heeft hier met verf lopen smijten?* (Querido, 2010)

BIBLIOGRAFIE

“Heimwee” - Erik van Os. In: *Van hier naar hier* – Erik van Os (Plint, 1997)

AUTEUR LESTIP

Stefanie Kennes

WERKBLAD

*Opdracht: maak een podcast over
'heimwee'*

AAN DE SLAG

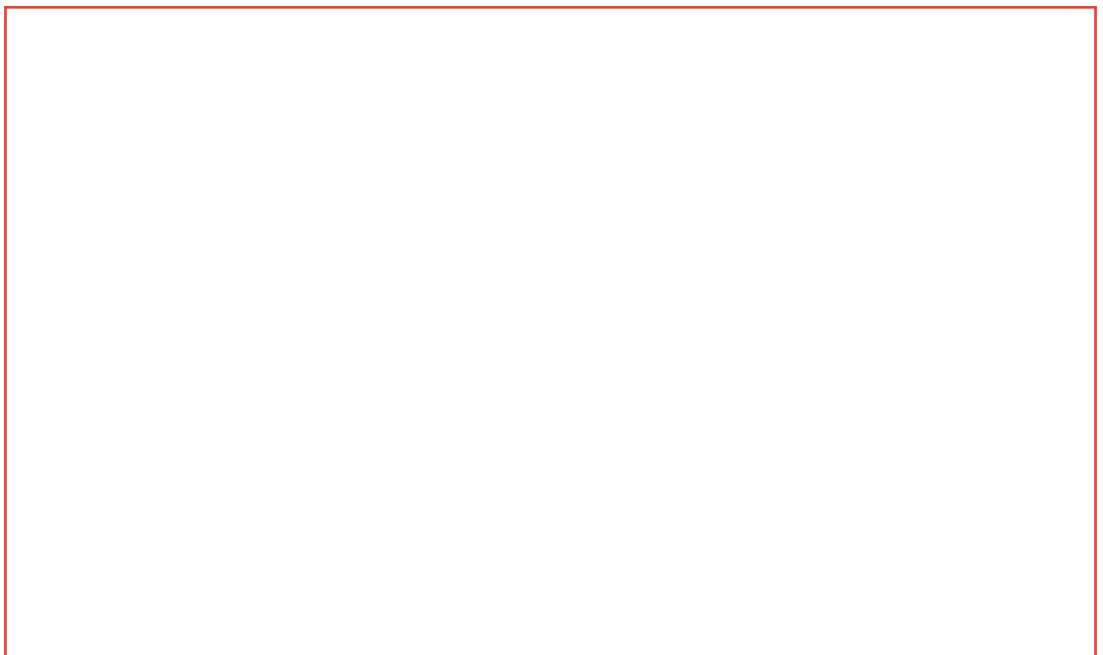
Denk eerst goed na over wat voor podcast jullie willen maken.
Er zijn heel wat soorten, zoals:

- Tafelgesprek
- Interview
- Reportage
- Onderzoeksverslag
- Expert aan het woord
- Hoorspel
- Een combinatie van alles.

Kruis aan welke optie jullie groepje zal kiezen.

BRAINSTORM

Schrijf je ideeën voor de podcast hier neer in een mindmap.

WERKBLAD

*Opdracht: maak een podcast over
'heimwee'*

TIPS

Een podcast heeft een herkenbare structuur:

- intro/smaakmaker
- voorstelling stemmen
- gesprek (eventueel luisterfragmenten)
- gesprek (vervolg)
- outro

SCRIPT

Schrijf een script uit waarbij je stap voor stap uitwerkt hoe jouw podcast in elkaar zal zitten. Denk goed na over wat je allemaal nodig hebt. Bij een interview zal je bijvoorbeeld vragen nodig hebben, bij een hoorspel moet je een leuk verhaal klaar hebben, bij een reportage moet je denken aan achtergrondlawaai,...

Vergeet ook niet om het gedicht van Erik van Os of een eigen gedicht over heimwee aan de podcast toe te voegen.

HEIMWEE

Ik dacht niet
dat ik mijn muren
zo zou missen

maar nu ik
in dit bed lig
dat niet ruikt
zoals het hoort

mis ik ze

vooral die twee
bij mijn bed.

Erik van Os
In: *Van hier naar hier*
(Plint, 1997)

LESTIP 2

ALS JE ZELF NERGENS WOONT

Als je zelf nergens woont
moet je altijd
als je slapen wil
aanbellen bij mensen die wel
ergens wonen.

Maar als er nou niemand opendoet
of ze hebben geen logeerbed
en de bank is voor de hond?

Dan moet je buiten
in de regen
in de wind
in de put
zitten huilen op de stoep.

Komt er plots een schrijver langs,
verzint die een verhaal voor jou,
schrijft hij jou een boek cadeau,
een sprook om in te wonen.

Huis van woorden,
dak van taal, lees
maar lang en wees
gelukkig.

Tim Gladdines

In: *Querido's Poëziespektakel 3 – Wie heeft hier met verf lopen smijten?*
(Querido, 2010)

OVER DE AUTEUR

Tim Gladdines (Veldhoven, 1963) is docent drama, regisseur, acteur, trainingsacteur, cabaretier, presentator en vertaler (geweest), maar de meeste voldoening haalt hij uit schrijven. Als voormalig kinderboekenverkoper lijkt zijn huis in Maastricht zelfs

op een kinderboekwinkel. In die omgeving schrijft hij kinder- en jeugdboeken voor verschillende leeftijden: van prentenboeken tot boeken voor jongeren. Veel gedichten van Gladdines zijn gepubliceerd in *Poëziespektakel* (1 t/m 5) en verschijnen in het tijdschrift *Dichter* van Plint.

VOOR HET LEZEN

Geef de leerlingen het gedicht dat als lange zinnen is uitgeschreven (zie werkblad).

Vertel dat dit een gedicht is, maar dat het (nog) niet in korte regels is opgedeeld. Leg uit dat als je het gedicht gaat voordragen/perforeren, het krachtiger wordt als je het opdeelt in korte zinnen, net als een spoken word artiest doet. Laat als voorbeeld de spoken word artiest Zaïre Krieger zien in dit **filmpje** (klik op de link of scan de volgende QR-code).

Deel de leerlingen in trio's in. Kunnen ze de zinnen uit het gedicht dat ze hebben gekregen zo opknippen dat het sterker wordt, zodat ze het zelf kunnen voordragen als een spoken word artiest? Welke woorden zijn belangrijk? Welke horen bij elkaar? Op welke woorden willen ze nadruk leggen? Laat ze samen hardop oefenen.

NA HET LEZEN

Bespreek hoe de leerlingen dit hebben ervaren. Waar liepen ze tegenaan? Laat het gedicht zien zoals het er in de oorspronkelijke vorm uitziet en draag het voor. Wat vinden ze hiervan?

Bekijk de laatste strofe. Hier valt het enjambement op (het doorlopen van een zin over twee (of meer) versregels). Bespreek de (wellicht andere) betekenis die de tekst krijgt door het enjambement.

AAN DE SLAG

LETTERLIJK OF FIGUURLIJK

In het gedicht komt beeldspraak voor. Laat leerlingen op zoek gaan naar het figuurlijke taalgebruik (*in de put zitten, sprook om in te wonen, huis van woorden, dak van taal*). Deel de leerlingen in groepjes van vier in en laat ze plaatsnemen rondom een groot vel papier. Het gedicht plak je in het midden. Eromheen kan ieder aan de eigen kant eerst zelf opschrijven welke onderdelen van de tekst figuurlijk taalgebruik vormen. Daarna bespreken ze het met elkaar en strepen het aan in het gedicht. Wat zou elk onderdeel kunnen betekenen? Waar doet het ze aan denken? Wat vinden ze van het gebruik van de beeldspraak?

WENDING

In het gedicht is een inhoudelijke wending waar te nemen. De bovenste drie strofen vormen een tegenstelling met de onderste twee strofen. Zo'n stijlfiguur (antithese) komt vaker voor in gedichten en is voor een interpretatie interessant om met de leerlingen verder te bekijken.

Besprek eerst met de leerlingen waar ze een inhoudelijke wending waarnemen in het gedicht. Daarna gaan ze aan de slag om de tegenstelling uit te werken. Laat de leerlingen dit eerst in duo's met elkaar bespreken. Vervolgens werk je het klassikaal op het bord uit. Zet twee grote cirkels op het bord die elkaar deels overlappen (venndiagram). In de linker kring noteer je alle elementen uit het bovenste deel en in de rechter kring de tegenstellingen daarvan uit het onderste deel. In het midden (de overlap van de twee cirkels) noteer je de overkoepelende gelijkheid die hierbij past. Bijvoorbeeld:

LINKS

MIDDEN

RECHTS

(n)ergens (wonen)

wonen

sprook (om in te wonen)

niemand

iemand

schrijver

in de put

gevoel

gelukkig

Besprek de verschillen en welke betekenis dit kan hebben.

TIP: kies elke les een andere verwerking en besprek daarna met elkaar of het gedicht een andere betekenis heeft gekregen voor de leerlingen. Laat ze nog eens oefenen om het voor te dragen. Wie zou dit voor de groep willen doen?

MEER?

Zin om met meer poëzie in de klas aan de slag te gaan?
Gebruik dan onderstaande bloemlezing, waar “Als je nergens woont”
op pagina 87 in staat:

Heel de wereld wordt wakker – Jaap Robben (samenst.), Sebastiaan Van Doninck (ill.) (Gottmer, 2022)

BIBLIOGRAFIE

“Als je nergens woont” – Tim Gladdines. In: *Querido’s Poëziespektakel 3 – Wie heeft hier met verf lopen smijten?* (Querido, 2010)

“Ik weet nooit welke kant een boek op gaat’, interview Tim Gladdines” – Ivar Hoekstra – In: *De Limburger*, 2 juni 2022

AUTEUR LESTIP

Loes Reichenfeld (LEES met LOES)

WERKBLAD

ALS JE ZELF NERGENS WOONT

Als je zelf nergens woont moet je altijd als je slapen wil aanbellen bij mensen die wel ergens wonen.

Maar als er nou niemand opendoet of ze hebben geen logeerbed en de bank is voor de hond?

Dan moet je buiten in de regen in de wind in de put zitten huilen op de stoep.

Komt er plots een schrijver langs verzint die een verhaal voor jou schrijft hij jou een boek cadeau een sprook om in te wonen.

Huis van woorden dak van taal lees maar lang en wees gelukkig.

ALS JE ZELF NERGENS WOONT

Als je zelf nergens woont
moet je altijd
als je slapen wil
aanbellen bij mensen die wel
ergens wonen.

Maar als er nou niemand opendoet
of ze hebben geen logeerbed
en de bank is voor de hond?

Dan moet je buiten
in de regen
in de wind
in de put
zitten huilen op de stoep.

Komt er plots een schrijver langs,
verzint die een verhaal voor jou,
schrijft hij jou een boek cadeau,
een sprook om in te wonen.

Huis van woorden,
dak van taal, lees
maar lang en wees
gelukkig.

Tim Gladdines

In: *Querido's Poëziespektakel 3 –*

Wie heeft hier met verf lopen smijten?

(Querido, 2010)

LESTIP 3

IK ZING MIJN HUIS

Mijn huis geeft altijd licht. Al van ver
wenkt het mij met wijd open ramen.
In elke hoek wonen verhalen
waarin ik mijn eigen plekje heb.

De vierde en de negende trede
kraken, maar niet als je d'r links op
stapt. Nergens anders herkennen
mijn voeten beter de geluiden.

Hier kan ik nooit verdwalen.
Ik volg gewoon de geuren
die alleen ik ken.

Mijn huis weegt altijd licht.
Het woont in mij zoals woorden
in een lied, jij kent het niet.
Ook al ben ik ver van huis,

ik zing mijn huis met elke stap.

Daniel Billiet
In: *Waarom het nooit bananen regent*
(De Eenhoorn, 2020)

OVER DE AUTEUR

Daniel Billiet (Gent, 1950) ruilde zijn baan als leraar Nederlands en Engels in om voltijds schrijver te worden. Hij begon met het schrijven van gedichten voor volwassenen, maar merkte op dat er bijna geen poëzie voor jongeren bestond. Daarom ging hij zich daar meer op richten en inmiddels verschenen er vele bundels met jeugdpoëzie. Billiet schrijft gedichten over realistische onderwerpen zoals school, familie, verliefdheid, angst, onzekerheid en de dood.

VOOR HET LEZEN

Geef de leerlingen een thuisopdracht alvorens je aan deze poëzieles begint. Vraag hen om een kort filmpje van ongeveer één minuut te maken waarin ze hun favoriete plek in hun huis voorstellen. Ze filmen dit plekje en vertellen er kort bij waarom ze hiervoor gekozen hebben en wat dit voor hen betekent. Verzamel de filmpjes en kijk ze samen met alle leerlingen in de klas. Bespreek wat je gezien hebt, wat valt er op, zijn er bepaalde dingen die terugkomen in de filmpjes?

Na deze bespreking toon je hen deze **video** (klik op de link of scan de volgende QR-code).

Hierin vertellen verschillende mensen over wat 'thuis' voor hen betekent. Laat de leerlingen nadien reflecteren over wat ze gezien hebben. Herkennen ze zichzelf hierin? Zijn er dingen die overeenkomen met de filmpjes die ze zelf maakten? Wat is het verschil tussen een huis en een thuis?

NA HET LEZEN

Deel het gedicht uit aan de leerlingen, lees het voor of lees het samen met de leerlingen. Je kan de leerlingen ook zelfstandig of in groepjes laten werken om na te denken over de inhoud en vorm van het gedicht. Geef hen enkele vragen om samen te bespreken. Waar gaat het over? Welke regel(s) uit het gedicht vinden ze het mooist? Welke woorden vinden ze mooi/betekenisvol/raar/moeilijk/...? Herkennen ze bepaalde gevoelens die de dichter omschrijft?

Voor de vormelijke analyse kan je vragen stellen over het rijm, de alliteratie, assonantie en enjambementen: welke woorden rijmen in het gedicht? Of zijn er misschien geen woorden die rijmen en welk effect heeft dat dan? Zijn er woorden die met dezelfde letter beginnen of waarvan de klinkers overeenkomen? Zijn er zinnen die doorlopen in meerdere versregels? Welk effect heeft dit op het lezen van het gedicht en waarom doet de auteur dit? Zijn er bepaalde beelden/metaforen die de auteur gebruikt?

SCHRIJF EEN GROEPSGEDICHT OVER 'THUIS'

Verdeel de klas in groepjes van ongeveer vijf leerlingen en geef elke leerling een werkblad. Doorloop de verschillende stappen om hen in hun groepje een gedicht over 'thuis' te laten creëren. Voorzie hiervoor extra materiaal zoals papier en scharen. Je kan hen volledig vrij laten om dit proces te doorlopen of je begeleidt hen stap voor stap. Als het gedicht klaar is, zijn er verschillende opties om dit verder te verwerken:

1. Je kan ervoor kiezen om hen het gedicht netjes te laten uitschrijven en hangt de gedichten op in de klas of de school.
2. Of je laat de leerlingen een creatieve verwerkingsopdracht kiezen. Zo kunnen ze een poster maken via het online programma Canva of ze maken een fysieke poster met stiften, wasco's, kranten, tijdschriften etc.
3. Ze kunnen ook een beeldend kunstwerk maken van hun gedicht. Je kan hiervoor bijvoorbeeld samenwerken met de leerkracht Beeld of Kunst.
4. Of je laat hen het gedicht op een creatieve manier in een filmpje verwerken met verschillende beelden of foto's, een eigen voordracht of verschillende mensen die bepaalde regels van het gedicht voordragen. Ze kunnen hierin ook hun eigen filmpjes die ze vooraf maakten verwerken en zich laten inspireren door het filmpje uit de introductie. Leuke apps om mee te werken zijn bijvoorbeeld Instagram Reels, Tik Tok, Inshot,...
5. In plaats van een filmpje kunnen ze het gedicht ook verwerken in een audio-opname en verschillende stemmen, geluiden en/of muziek toevoegen.

Je kan één bepaalde opdracht opleggen aan de leerlingen of je laat hen zelf kiezen welke creatieve opdracht zij het liefst willen doen. Het belangrijkste is dat je hen aanspoort om hun eigen creativiteit en inspiratie te gebruiken.

Alle creaties kan je vervolgens samenbrengen in een tentoonstelling die je kunt openstellen voor andere klassen of de hele school. Je kan ook samenwerken met andere leerkrachten en klassen om deze tentoonstelling wat groter aan te pakken. Dan kan je bijvoorbeeld samen met de leerlingen uitnodigingen maken voor hun expo en hen op de dag zelf uitleg laten geven aan de bezoekers over hun creatie. Afhankelijk van hoeveel tijd je wil spenderen aan deze les, kan je zelf kiezen hoe je de verschillende suggesties gebruikt en combineert.

MEER?

Als je meer gedichten van Billiet wil gebruiken tijdens deze of toekomstige lessen, bekijk dan zeker de volgende dichtbundels eens:

Moenie Worry Nie – Daniel Billiet (Averbode, 1999)

Een wereldkaart op ware grootte: gedichten – Daniel Billiet (Averbode, 2002)

Wat van liefde niet gezegd kan worden – Daniel Billiet, Heide Bonnen (ill.) (Clavis, 2006)

Alles gaat voorbij, niets gaat over – Daniel Billiet (Clavis, 2008)

Vlinders in het mijnenveld: gedichten voor mensen met jonge dromen – Daniel Billiet (Uitgeverij de Draak, 2018)

BIBLIOGRAFIE

“Ik zing mijn huis” – Daniel Billiet. In: *Waarom het nooit bananen regent* – Daniel Billiet, Paul Verrept (ill.) (De Eenhoorn, 2020)

AUTEUR LESTIP

Stefanie Kennes

WERKBLAD

STAP 1

Vul aan:

mijn huis is.....

mijn thuis is.....

thuis voel ik.....

thuis denk ik aan.....

thuis.....

STAP 2

Neem het blad van iemand anders van je groepje.
Onderstreep de woorden of zinnen die jij mooi/
belangrijk/emotioneel/grappig/leuk/... vindt.

STAP 3

Schrijf de woorden of zinnen die je hebt onderstreept
op een apart blad en knip ze uit.

STAP 4

Puzzel samen met je groepje met de uitgeknipte
woorden en zinnen en creëer zo jullie eigen gedicht
over 'thuis'.

IK ZING MIJN HUIS

Mijn huis geeft altijd licht. Al van ver
wenkt het mij met wijd open ramen.
In elke hoek wonen verhalen
waarin ik mijn eigen plekje heb.

De vierde en de negende trede
kraken, maar niet als je d'r links op
stapt. Nergens anders herkennen
mijn voeten beter de geluiden.

Hier kan ik nooit verdwalen.
Ik volg gewoon de geuren
die alleen ik ken.

Mijn huis weegt altijd licht.
Het woont in mij zoals woorden
in een lied, jij kent het niet.
Ook al ben ik ver van huis,

ik zing mijn huis met elke stap.

Daniel Billiet
In: *Waarom het nooit bananen regent*
(De Eenhoorn, 2020)

LESTIP 4

HOE JE WEET DAT JE THUIS BENT

Het is niet het belangrijkste dat de sleutel soepel draait, in drie keer een kwartslag zit nooit de omkeer naar gelijk fier thuishkomen, al zul je wel moeten, want constant onderweg zijn telt in dit gedicht niet mee.

Het doet er ook niet toe dat de deurmat recht ligt en goed veegt, of dat de bel als een geruststellend melodietje in de oren klinkt, dat het bordje **Hier waakt een hond** veiligheid geeft, ook al is er in de verste verte geen viervoeter te bekennen.

Het doet er ook niet toe of de ochtendkoffie welbevallig, welbevalliger dan ergens anders, of dat de geur ervan je wakker maakt, omdat het in dit leven grotendeels gaat over ontwaken, over alles meekrijgen en iets met herinneringen verzamelen.

Het gaat er ook niet om of het uitzicht vanaf je bureau vredig is, zo vredig dat je er slaperig van wordt, je weer koffie nodig hebt en dat je denkt dat je niet zonder dat uitzicht kan, zoals je weleens dacht dat een schilderij

een donkere afdruk achter zou laten op de witte muur, terwijl je inmiddels mensen en schilderijen kent die helemaal geen afdruk achterlaten, want weg is weg en sommige soorten gemis slijten gewoon.

Het is ook niet het belangrijkste dat de klok tikt zoals hij nergens tikt: sommige uurwerken zijn nu eenmaal eigenwijs en versnellen geruisloos en zonder overleg de tijd, het seizoen, voor je het weet hangen er weer verjaarsslingers in het huis

dat je je huis noemt, terwijl je weet dat dat er niet toe doet, het ook daar niet in zit. Nee, het belangrijkste is vooral dat je leert om zélf bewoonbaar te zijn, dat je weet dat je overal van weg kunt gaan en dat een thuis niet een plek is, maar in je zit.

Lucas Rijnveld
In: *Dichter* (29) — (Plint, 2022)

OVER DE AUTEUR

Lucas Rijnveld (Nieuwendijk, 1991) debuteerde in 2015 met de dichtbundel *Kalfsvlies*, die werd bekroond met de C. Buddingh' Prijs. In 2018 debuteerde Rijnveld ook als romanschrijver met *De avond is ongemak*, waarmee hij als eerste Nederlandstalige schrijver ooit de International Booker Prize won. Zijn tweede dichtbundel *Fantommerrie* werd bekroond met de Ida Gerhard Poëzieprijs. Voor de roman *Mijn lieve gunsteling*, waarvan de vertaalrechten aan 14 landen werden verkocht, ontving hij zowel de jury- als de publieksprijs van De Boon. In 2022 verscheen zijn derde dichtbundel *Komijnsplitsers*.

VOOR HET LEZEN

“Hoe je weet dat je thuis bent” van Lucas Rijneveld gaat over wat het betekent om ergens thuis te zijn. Vraag de leerlingen wat ‘thuiskomen’ voor hen betekent. Welke dingen doen hen ergens thuis voelen? Welke gevoelens roept ‘thuiskomen’ bij hen op? Laat de leerlingen even nadenken over je vraag en hun antwoord opschrijven. Laat ze daarna een voor een antwoorden. Om hen betrokken te houden bij de antwoorden van de anderen, kan je met de leerlingen afspreken dat ze hun antwoord hardop voorlezen wanneer ze zich herkennen in het antwoord van de vorige leerling.

Lees vervolgens het gedicht hardop voor. Zeg aan de leerlingen dat ze hun ogen mogen sluiten. Dat kan helpen om de beelden die Rijneveld schetst duidelijker voor zich te zien. Verder hoeven ze nog niets te doen. Lees het gedicht een tweede keer voor en deel de tekst daarna uit zodat de leerlingen het zelf kunnen lezen.

NA HET LEZEN

- Rijneveld schetst in het gedicht een aantal herkenbare beelden. Vraag de leerlingen welk beeld hen persoonlijk het meest aanspreekt en waarom. Zijn er ook beelden die zij helemaal niet herkenbaar vinden?
- Rijneveld maakt in de tekst het onderscheid tussen een ‘huis’ en een ‘thuis’. Vraag je leerlingen hoe zij dat onderscheid zien. Vanaf wanneer is een huis voor hen een thuis? Vraag de leerlingen waarom het belangrijk is om een thuis te hebben. Hier kan je stilstaan bij wat het zou betekenen om geen thuis te hebben.
- Opvallend is dat Rijneveld telkens zegt dat die herkenbare beelden eigenlijk niet zijn wat het echt betekent om ergens thuis te zijn. Waar het volgens Rijneveld om draait is “dat je leert om zélf bewoonbaar te zijn”. Dat is geen eenvoudige passage. Vraag je leerlingen hoe zij die zin interpreteren.
- Zelf bewoonbaar zijn is niet altijd makkelijk, ook/zeker niet voor jongeren. Vraag de leerlingen of dat voor hen een herkenbaar gevoel is. Welke dingen kunnen voor hen in de weg staan van ‘bewoonbaarheid’. Denk bijv. aan sociale media, zelfbeeld, stress enzovoort. Vraag de leerlingen of ze manieren hebben om daarmee om te gaan.

AAN DE SLAG

SCHRIJF EEN EIGEN STROFE

Rijneveld gebruikt woorden om treffende beelden van een thuis te schetsen. Om dat te doen, moet een dichter de balans vinden tussen het persoonlijke en het herkenbare. Vraag de leerlingen om hetzelfde te doen en een strofe toe te voegen aan het gedicht. Dat doen de leerlingen op het bijgevoegde werkblad. Leerlingen die last hebben van een writer's block, kunnen inspiratie putten uit de tekst, uit de richtvragen en/of uit de antwoorden die ze gaven tijdens de eerste fase.

VOORDRAGEN

Wanneer alle leerlingen een strofe hebben geschreven, ga je op dezelfde manier te werk als in de eerste fase: de leerlingen lezen hun strofe hardop voor wanneer ze zich herkennen in de strofe van de voorgaande leerling. Je kan als leraar zelf beginnen met een eigen strofe of een leerling aanwijzen. Op die manier maak je per klas een eigen versie van het gedicht waar elke leerling een strofe aan bijdraagt.

MEER

- De strofes van de leerlingen kunnen makkelijk verzameld worden zodat elke klas een eigen gedicht op papier krijgt. Werk je met verschillende klassen? Dan kan je de afzonderlijke gedichten samen opnemen in een bundel.
- De tekstjes van de leerlingen kunnen op school verspreid worden om de school iets 'thuiselijker' te maken.
- Als kind creëerde Marieke Rijneveld een denkbeeldige vriend genaamd Lucas en wilde ze graag een jongetje zijn. Tijdens de middelbare school werd Rijneveld gepest vanwege een jongensachtig uiterlijk en paste zich aan. Op negentienjarige leeftijd voegde Rijneveld de naam Lucas toe als tweede voornaam (Marieke Lucas Rijneveld). Rijneveld beschouwt zichzelf als zowel jongen als meisje, met een voorkeur voor het jongensachtige. In de zomer van 2023 koos Rijneveld ervoor om alleen de voornaam Lucas nog te gebruiken. Wie de biografie van Rijneveld kent, weet dat de auteur zelf een manier zoekt om zich thuis te voelen in zichzelf en dus zélf bewoonbaar te zijn. Dat maakt van het gedicht een mooi vertrekpunt om het met je klas te hebben over gender, identiteit en mentale gezondheid.

BIBLIOGRAFIE

“Hoe je weet dat je thuis bent” – Lucas Rijneveld. In: *Dichter* (29) (Plint, 2022)

AUTEUR LESTIP

Milan Lambrecht

HOE JE WEET DAT JE THUIS BENT

Het is niet het belangrijkste dat de sleutel soepel draait, in drie keer een kwartslag zit nooit de omkeer naar gelijk fier thuiskomen, al zul je wel moeten, want constant onderweg zijn telt in dit gedicht niet mee.

Het doet er ook niet toe dat de deurmat recht ligt en goed veegt, of dat de bel als een geruststellend melodietje in de oren klinkt, dat het bordje **Hier waakt een hond** veiligheid geeft, ook al is er in de verste verte geen viervoeter te bekennen.

Het doet er ook niet toe of de ochtendkoffie welbevallig, welbevalliger dan ergens anders, of dat de geur ervan je wakker maakt, omdat het in dit leven grotendeels gaat over ontwaken, over alles meekrijgen en iets met herinneringen verzamelen.

HET DOET ER NIET TOE DAT

OF DAT DE

Het gaat er ook niet om of het uitzicht vanaf je bureau vredig is, zo vredig dat je er slaperig van wordt, je weer koffie nodig hebt en dat je denkt dat je niet zonder dat uitzicht kan, zoals je weleens dacht dat een schilderij

een donkere afdruk achter zou laten op de witte muur, terwijl je inmiddels mensen en schilderijen kent die helemaal geen afdruk achterlaten, want weg is weg en sommige soorten gemis slijten gewoon.

Het is ook niet het belangrijkste dat de klok tikt zoals hij nergens tikt: sommige uurwerken zijn nu eenmaal eigenwijs en versnellen geruisloos en zonder overleg de tijd, het seizoen, voor je het weet hangen er weer verjaarslingers in het huis

dat je je huis noemt, terwijl je weet dat dat er niet toe doet, het ook daar niet in zit. Nee, het belangrijkste is vooral dat je leert om zélf bewoonbaar te zijn, dat je weet dat je overal van weg kunt gaan en dat een thuis niet een plek is, maar in je zit.

Lucas Rijneveld
In: *Dichter* (29) — (Plint, 2022)

HOE JE WEET DAT JE THUIS BENT

Het is niet het belangrijkste dat de sleutel soepel draait, in drie keer een kwartslag zit nooit de omkeer naar gelijk fier thuiskomen, al zul je wel moeten, want constant onderweg zijn telt in dit gedicht niet mee.

Het doet er ook niet toe dat de deurmat recht ligt en goed veegt, of dat de bel als een geruststellend melodietje in de oren klinkt, dat het bordje **Hier waakt een hond** veiligheid geeft, ook al is er in de verste verte geen viervoeter te bekennen.

Het doet er ook niet toe of de ochtendkoffie welbevallig, welbevalliger dan ergens anders, of dat de geur ervan je wakker maakt, omdat het in dit leven grotendeels gaat over ontwaken, over alles meekrijgen en iets met herinneringen verzamelen.

Het gaat er ook niet om of het uitzicht vanaf je bureau vredig is, zo vredig dat je er slaperig van wordt, je weer koffie nodig hebt en dat je denkt dat je niet zonder dat uitzicht kan, zoals je weleens dacht dat een schilderij

een donkere afdruk achter zou laten op de witte muur, terwijl je inmiddels mensen en schilderijen kent die helemaal geen afdruk achterlaten, want weg is weg en sommige soorten gemis slijten gewoon.

Het is ook niet het belangrijkste dat de klok tikt zoals hij nergens tikt: sommige uurwerken zijn nu eenmaal eigenwijs en versnellen geruisloos en zonder overleg de tijd, het seizoen, voor je het weet hangen er weer verjaarslingers in het huis

dat je je huis noemt, terwijl je weet dat dat er niet toe doet, het ook daar niet in zit. Nee, het belangrijkste is vooral dat je leert om zélf bewoonbaar te zijn, dat je weet dat je overal van weg kunt gaan en dat een thuis niet een plek is, maar in je zit.

Lucas Rijneveld

In: *Dichter* (29) — (Plint, 2022)

LESTIP 5

GEDICHT VAN HEIMWEE

De eekhoorns in mijn opa's bos (1974)
zijn de eekhoorns
die ik vanmorgen heb gezien (2023).
Toen was ik tien,
we vierden mijn verjaardag,
er hingen slingers aan de dennen,
nu rennen hier dezelfde eekhoorns,
ik bedoel: precies dezelfde.

Ze zijn niet vijftig jaar naar dit moment toe doodgegaan
en weer geboren, een lange reis van eekhoornouders,
eekhoornkinderen, ze zijn geen grijs geworden kindherinneringen,
geen liedjes die je ook nog neuriet als je alles bent vergeten,
autoloze zondag, Eddy Merckx, het defilé bij Juliana
in Soestdijk op het bordes,
het zijn dezelfde eekhoorns.

Had ik ze ooit een naam gegeven, dan hadden ze daar nu
op kunnen reageren, waren naar me toe gekomen,
handshake pootshake, want mijn ogen zijn niet anders,
de schittering erin niet minder, ik stop en steek een vinger op
wanneer ik (moet je luisteren!) een specht hoor kloppen,
het zijn dezelfde spechten
als die bij mijn opa in het bos.

De dieren die zich in een baan om ons begeven
gooien nootjes, en het zijn geen nootjes,
het zijn tekens van een eeuwig leven. God,
er hangen ook nog lampionnen aan de takken,
zie dat nou eens. Heeft de tijd je weer een keer
iets aangedaan, versta dan toch verdomme
wat de eekhoorns fluisteren:
'Toen je bent weggegaan,
ben je gebleven.'

Edward van de Vendel

Uit: *Kom nog even naar mij kijken straks*, Poëziegeschenk 2024
(Poëziecentrum, 2024)

OVER DE AUTEUR

Edward van de Vendel (Leerdam, 1964) is fulltime schrijver sinds 2001. Hij is een echte duizendpoot en schrijft romans voor kinderen en jongeren, poëzie, prentenboeken en non-fictie. Daarnaast vertaalt hij kinderboeken en maakt hij podcasts. Hij won verschillende prijzen, zowel voor zijn oeuvre als voor zijn boeken en zijn werk werd veelvuldig vertaald. In 2023 won hij zowel de Gouden Griffel als De Boon, voor het boek *Misjka*. Hij schreef het Poëziegeschenk 2024.

VOOR HET LEZEN

Geef je leerlingen enkele post-its en vraag hen hierop te noteren wat ze zich nog levendig kunnen herinneren van toen ze een jaar of tien jaar waren. Het helpt als je hierbij enkele richtvragen opgeeft, zoals wie hun idool was, waar ze vaak mee speelden, welke mensen belangrijk voor hen waren, wie ze op televisie zagen, waar ze vaak om lachten of om huilden... Laat hen één herinnering per post-it noteren en vervolgens alle post-its op het bord of een lege klasmuur plakken.

Deel vervolgens het gedicht uit op papier en laat je leerlingen de bladspiegel bekijken. Vinden ze dat dit eruitziet als een typisch gedicht? Versregels noch strofes zijn even lang en er staat best veel tekst. Bovendien vallen ook de cijfers al snel op. Hoort een gedicht een duidelijke vorm of bladspiegel te hebben volgens je leerlingen? Eventueel kan je hier verwijzen naar bijvoorbeeld het sonnet of de limerick als je deze al besproken hebt in de les.

Je kan met dit gedicht ook het verschil tussen poëzie en proza bespreken. In beide genres zijn zowel observatie als woordkeuze enorm van belang. Een verschil is onder andere dat prozaschrijvers op zoek gaan naar een grotere structuur waarin de elementen die ze beschrijven thuishoren, wat beschreven wordt dient dus een groter plaatje. Dat is bij een observatie van de dichter niet het geval, het gaat hem meer om de taal en de gelaagdheid van de taal op zich. Hoe definiëren jouw leerlingen het verschil tussen de twee genres?

NA HET LEZEN

Lees het gedicht voor terwijl je leerlingen het voor zich hebben liggen. Zo breng je het ritme van het gedicht voor hen tot leven en begrijpen ze beter wat je zegt.

Het is ook interessant om het ritme en de klankkleur van het gedicht te bespreken. Hierbij kan je de leerlingen vragen om de belangrijkste klanken met een verschillende kleur aan te duiden in de tekst. De eerste strofe bestaat uit korte springerige zinnen met veel 'i'-klanken. Welke sfeer roept dit bij je leerlingen op? Zien ze het verband met de vrolijk rondspringende eekhoorns? In de tweede en de derde strofe worden veel meer lange klanken en beduidend meer 'o'-klanken gebruikt. Welk effect heeft dit? Laat je leerlingen hierbij ook terugkijken naar de titel, want de melancholie die bij heimwee hoort, komt hier zeker naar voren. In de laatste strofe vertraagt het ritme als vanzelf, terwijl er tekstueel een soort ongeduld uit spreekt. De dichter komt hier tot een conclusie, maar is die voor je leerlingen ook duidelijk? Wat verstaan zij onder de twee laatste versregels? Kunnen ze omschrijven wat ze erbij voelen?

Laat je leerlingen het gedicht vervolgens in stilte herlezen. Zijn er woorden waar ze aan blijven haken? Misschien kennen ze niet alle woorden of alle gebeurtenissen die genoemd worden. Daarnaast gebruikt Van de Vendel wel zes keer het woord eekhoorns (twee keer in een samenstelling) en vier keer het woord dezelfde. Vinden je leerlingen dit storend of was het hen niet opgevallen? Waarom zou de dichter dit doen?

AAN DE SLAG

Laat je leerlingen in kleine groepjes van twee of drie zelf een gedicht schrijven dat hun heimwee naar hun kindertijd weergeeft. Bezorg hen hiervoor een aantal willekeurige post-its die bij aanvang van de les op het bord geplakt werden zodat je leerlingen een aanzet hebben voor hun gedicht. De post-its kunnen ze aanbrengen op een A3-blad en eromheen kunnen ze hun nieuwe gedicht uitwerken. Visueel meteen ook interessant om op te hangen, zeker als je gekleurd papier gebruikt. Leerlingen die het lastig vinden om van start te gaan, kun je verwijzen naar de richtvragen aan het begin van de les om hun herinneringen / heimwee concreet te maken. Een andere optie is om ze inspiratie op te laten doen door naar muziek te luisteren. Denk hier bijvoorbeeld aan:

Het Dorp van Wim Sonneveld
Heimwee van Cleymans en Van Geel
Dat ik je mis van Maaïke Ouboter
Zoutelande en *Heimwee* van Blof
Testament van Boudewijn de Groot

Wanneer er in je klas leerlingen zijn die liever met beelden aan de slag gaan, kan dat natuurlijk ook. Je gaat op dezelfde manier tewerk, alleen laat je de leerlingen tekenen op basis van de post-its in plaats van erbij te laten schrijven. Misschien lukt het je leerlingen wel om de post-its te integreren in hun tekenwerk?

MEER

Wil je meer lezen over wat thuis betekent en welke herinneringen mensen levend proberen te houden? Dan kan je aan de slag met *De tijd is een moeder* van Ocean Vuong. Vuong schreef deze bundel na de dood van zijn moeder in een frisse taal die jongeren zeker kan aanspreken.

BIBLIOGRAFIE

“Gedicht van heimwee” – Edward van de Vendel. In: *Kom nog even naar mij kijken straks* – Edward van de Vendel (Poëziecentrum, 2024)

De tijd is een moeder – Ocean Vuong, Onno Kusters (vert.) (Hollands Diep, 2022)

AUTEUR LESTIP

Iris Wynants

GEDICHT VAN HEIMWEE

De eekhoorns in mijn opa's bos (1974)
zijn de eekhoorns
die ik vanmorgen heb gezien (2023).
Toen was ik tien,
we vierden mijn verjaardag,
er hingen slingers aan de dennen,
nu rennen hier dezelfde eekhoorns,
ik bedoel: precies dezelfde.

Ze zijn niet vijftig jaar naar dit moment toe doodgegaan
en weer geboren, een lange reis van eekhoornouders,
eekhoornkinderen, ze zijn geen grijs geworden kindherinneringen,
geen liedjes die je ook nog neuriet als je alles bent vergeten,
autoloze zondag, Eddy Merckx, het defilé bij Juliana
in Soestdijk op het bordes,
het zijn dezelfde eekhoorns.

Had ik ze ooit een naam gegeven, dan hadden ze daar nu
op kunnen reageren, waren naar me toe gekomen,
handshake pootshake, want mijn ogen zijn niet anders,
de schittering erin niet minder, ik stop en steek een vinger op
wanneer ik (moet je luisteren!) een specht hoor kloppen,
het zijn dezelfde spechten
als die bij mijn opa in het bos.

De dieren die zich in een baan om ons begeven
gooien nootjes, en het zijn geen nootjes,
het zijn tekens van een eeuwig leven. God,
er hangen ook nog lampionnen aan de takken,
zie dat nou eens. Heeft de tijd je weer een keer
iets aangedaan, versta dan toch verdomme
wat de eekhoorns fluisteren:
'Toen je bent weggegaan,
ben je gebleven.'

Edward van de Vendel
Uit: *Kom nog even naar mij kijken straks*, Poëziegeschenk 2024
(Poëziecentrum, 2024)

COLOFON

Deze lestips zijn een uitgave van Stichting Lezen Nederland,
Iedereen Leest en Poëziecentrum, ter gelegenheid van Poëzieweek 2024.
www.poezieweek.com

Redactie

Stefanie Kennes
Loes Reichenfeld
Milan Lambrecht
Iris Wynants

Eindredactie

Maartje Bolt

Vormgeving

Tom Suykens (www.tomsuykens.be)

Contact

Stichting Lezen

T +31 (0)20 623 05 66 www.lezen.nl

Wil je op de hoogte blijven van de activiteiten van Stichting Lezen Nederland?
Meld je dan aan voor de nieuwsbrief via www.lezen.nl.

Iedereen Leest

T +32 (0)3 204 10 00 www.iedereenleest.be

Wil je op de hoogte blijven van de activiteiten van Iedereen Leest?
Schrijf dan in voor de nieuwsbrief via www.iedereenleest.be.

Poëziecentrum

T +32 (0)9 225 22 25 www.poeziecentrum.be

Wil je op de hoogte blijven van de activiteiten van Poëziecentrum?
Meld je dan aan voor de nieuwsbrief via www.poeziecentrum.be.

Disclaimer

Deze lessuggesties mogen alleen worden afgedrukt en gekopieerd ten behoeve van het poëzieonderwijs in Nederland en Vlaanderen. Voor elk ander gebruik geldt: op deze uitgave berusten copyrights, alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever van de gedichten staat steeds bij het gedicht vermeld.